

Олександр Баран
Хмельницький

Холмський єпископ Яків Суша – дослідник минувшини Холмської землі

Виклад даного матеріалу хотілося б розпочати зі ствердження цілком очевидного факту, що пишучи свою працю „Phoenix redivivus”, Яків Суша (холмський уніатський єпископ – 1610-1685) переслідував певну мету. Його твір не був наслідком відсторонених інтелектуальних вправ (тобто не лише і не стільки їх), а мав конкретне завдання – переконати читача (а читачем/читачами мав стати папський нунцій у Речі Посполитій, спеціальна папська комісія, зрештою, король Владислав IV), що домагання холмських уніатів Мефодія Терлецького та Я. Суші визнати ікону Холмської Богоматері чудотворною були достатньо обґрунтованими¹, що в свою чергу відкривало суттєві перспективи на ідеологічному напрямку у справі поширення Унії. У той же час для надання своїй праці достовірності він повинен був опиратися на відомі йому (і його оточен-

¹ Вперше „Phoenix redivivus” вийшов друком у 1646 р. в Замості з присвятою волинському воеводі Адамові Санґушку під назвою: *Phoenix redivivus albo obraz starożytny Chełmskiej Panny y Matki Przenajświętszej sławą cudownych swoich dzieł ożyły.*

ню) історичні джерела, даючи огляд історії міста та його пам'яток, тобто політ фантазії Я. Суші не можна вважати вільним і нестримним². „Phoenix redivivus” у своїй історичній частині, яка переважно опиниться в центрі уваги нашого дослідження, є накопиченням неоднорідного за рівнем достовірності матеріалу, підбір та композиція якого зумовлювалася чітко визначеними і відверто позанауковими чинниками.

Свого часу, уперше потрапивши на службу до греко-католицького храму (сам належу до православної традиції), я був здивований та обурений твердженням місцевого священика, що його Церква бере свій початок від Володимира Святославича, тобто від моменту хрещення Русі. Відтоді пройшов час, для мене стала очевиднішою складність міжконфесійних стосунків та неоднозначність комплексів історичних уявлень і самоотожнень вірних різних Церков та релігійних напрямів. Стала очевиднішою і важливість історичного аспекту для легітимізації права на існування тієї чи іншої конфесії.

Така важливість була очевидною завжди, в тому числі і в часи Я. Суші, що посилювалося сильною ще в ранньомодерний період установкою середньовіччя – *nihil novi*. Творча спадщина холмського єпископа середини XVI – другої половини XVII ст. цілком засвідчує усвідомлення ним цієї актуальності, що поєднувалось з досить очевидним бажанням досягнути певних політичних результатів.

Перу Я. Суші належить чимало праць³, найвідомішою серед яких є знана у трьох редакціях „Phoenix redivivus...”⁴. Присвячена викладові чудес ікони Холмської Богородиці, ця книга містить також цікаві матеріали до ранньої історії міста Холма. Ці сюжети не залишилися без уваги в історіографії. Історичними свідченнями Я. Суші активно користувалася російська історіографія

² Зрештою, він і не приховує своїх джерел. Ними були переважно топонімічні, етимологічні та інші перекази, хоча він також використав і роботи, які можна вважати науковими для того часу. Це *Chronica Polonorum* Мацея Меховіти (Краків 1521 р.), *O sprawach, dzieiach y w sztych potycznosciach Koronnych Polskich* Мартіна Кромера (Краків 1611 р.) та *Chronica Polska* Мартіна та Йоахіма Бельських (1597 р.).

³ Докладніше див.: К. Estreicher, *Bibliografia Polska*, Kraków 1934, t. XXX, s. 72-73; *Susza Jakób Jan*, *Encyklopedia Kościelna*, Warszawa 1904, t. 27, s. 167-169.

⁴ Ще за життя Я. Суші книга витримала три видання, що водночас були трьома окремими редакціями його праці: J. Susza, *Phoenix redivivus albo obraz starożytny Chełmskiej Panny y Matki Przenajświętszey sławą cudownych swoich dzieł ożyły*, Zamość 1646; idem, *Phoenix iterato redivivus albo obraz starożytny Chełmski Matki Bożey przezy cudowne oney przy niem dzieła powtorne ożyły*, Lwów 1653; idem, *Phoenix tertiatu redivivus albo obraz starożytny chełmski Panny y Matki Przenajświętszey sławą cudownych swoich dzieł potrzebie ożyły*, Zamość 1684. Остання редакція була опублікована в перекладі латинською мовою того ж 1684 р.: J. Susza, *Phoenix Tertiatu Redivivus Sive Imago Longe Vetustissima, Virginis Matris Chełmensis, Gloria Gratiarum & Miraculorum Illustrata*, Zamoscii 1684. 1780 р. був перевиданий польськомовний варіант третьої редакції праці єпископа: *Koronacya cudownego obrazu Najświętszej Maryji Panny w chełmskiej katedrze obrządku greckiego, odprawiona 1765*, Berdyczów 1780.

XIX ст.⁵ та українська історіографія середини XX ст.⁶ Мають місце також дві спроби окремих публікацій сюжетів, що стосуються саме історії Холма⁷. Дещо побіжно, з мистецтвознавчої точки зору, окремі з них заторкнула в кількох своїх статтях відома київська дослідниця Людмила Міляєва⁸. Втім, „Phoenix redivivus...”, будучи працею достатньо зноюю в середовищі істориків, ще не отримала окремого дослідження⁹. Тож хочемо звернути увагу насамперед на трактування ранньої історії міста Холма, проаналізувавши його на тлі конкретних політичних та клерикальних потреб єпископа.

На початку праці у спеціально присвячених розділах: „Про Холм і холмську землю”, „Про холмську кафедральну церкву” та „Про холмську чудотворну ікону” Я. Суша подає наступну версію ранньої історії міста Холма.

По-перше, про те, коли і ким засноване місто писемні джерела не зберегли ніяких свідчень („A ktoby Chełmowi był początkiem o tym iest altum silentium, niemamy ni literzy: snąc dla tego że te Narody żadney literatury nie umieli y nie mieli: y iесли со о nim на pismie było pewnego przez ustawiczne woyny zaginieło”¹⁰). Наскільки дозволяє судити вимова Я. Суші, він намагався відсунути початки Холма ще в дописемні часи, стверджуючи про неписьменність місцевих жителів.

⁵ *Городъ Холмъ и его древняя святыня чудотворная икона Божіей Матери*, Варшава 1882; А. Будиловичъ, *Чудотворная икона пресвятой Богородицы въ г. Холмѣ*, в: *Памятники русской старины въ западныхъ губернияхъ*, Санкт-Петербургъ 1885, вып. 7, *Холмская Русь*, с. 63-86; Г. Хрусцевичъ, *Городъ Холмъ*, в: *Памятники*, вып. 7, с. 13-45.

⁶ *Провідник по Святій Даниловій Горі в Холмі*, Холм 1941; В. Січинський, *Місто Холм*, Краків 1941.

⁷ І. Крип'якевич, *Перший історик Холмицини (єпископ Яків Суша)*, „Наша Батьківщина”, 1939, № 2, с. 34-37; Уривок з твору Я. Суші „Phoenix tertiatio redivivus...” про Холмську ікону Божої Матері. Текст опрацював і переклав Олександр Баран (м. Львів), в: *Пам'ятки сакрального мистецтва Волині*, Луцьк 2001, вип. 8, *Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції. м. Луцьк, 13-14 грудня 2001 року*, с. 47-52.

⁸ Л. Міляєва, *Ікона Холмської Богоматері – redivivus phoenix – очима Якова Суші*, в: *Пам'ятки сакрального мистецтва Волині*, с. 45-47; eadem, *Redivivus phoenix – oczyma Jakuba Suszy*, в: *Do piękna nadprzyrodzonego. Sesja naukowa na temat rozwoju sztuki sakralnej od X do XX wieku na terenie dawnych diecezji Kościoła rzymskokatolickiego, prawosławnego, greckokatolickiego*, Chełm 2003, t. 1, s. 110-115.

⁹ У цьому зв'язку можна згадати окремі студії Юзефа Стефанського, які, втім, присвячені насамперед висвітленню історії побутування культу Холмської ікони Богородиці на основі даних „Phoenix redivivus...”, а не самої праці: J. Stefański, *Z dziejów kultu obrazu Matki Boskiej Chełmskiej*, b.m., b.r. Останнім часом на цей аспект історії Холма звернув увагу люблінський дослідник Анджей Гіль, серед найвагоміших праць якого з даної проблематики можна виділити: А. Gil, *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku*, Lublin-Chełm 1999; idem, *Geneza powożonego kultu ikony Matki Boskiej Chełmskiej*, в: *Сакральне мистецтво Волині. Науковий збірник. Матеріали X Міжнародної конференції, м. Луцьк, 18-19 вересня 2003 року*, Луцьк 2003, s. 106-112.

¹⁰ J. Susza, *Phoenix tertiatio redivivus*, s. 33.

По-друге, Холм як місто вже існував на момент хрещення Русі за часів київського князя Володимира Святославича і належав до його держави. Цей князь у Холмі спорудив церкву Богородиці, яку Я. Суша ототожнював з існуючим у його часи однойменним кафедральним собором та храм св. Василя Великого¹¹ („Co się tycze Cerkwi [холмського кафедрального собору – О.Б.] powiadali ci ktorzy z Xiąg dawnych Lubomlskich pargamioniowych przy Cerkwi S. Jerzego niegdy będących wyczerpneli że Cerkiew tę Wielki Xiążę Ruski Włodzimierz tegoż czasu gdy y po innych mieyscach rozmaite Domy Boże buduie y funduie wystawił. Jakoż różni twerdzili że ta Cerkiew na siedme sto lat postąpiła. Czego sama liczba na sklepieniu malowanym Roku tysiącznego pierwszego po Grecku napisana przy prawym niegdy filaru ołtarza będąca a od dawności zbutwiała niemałym była dowodem. [...] Toż samo rzekłbym y o drugiey Cerkwi S. Bazylego Wielkiego według powieści ludzkich nazwaney na tymże Cmentarzu niegdy będącey; że tego ż miała fundatora: zwłaszcza że on na krzcie wziął imię Basilego. Przy ktorey niegdy nasze Zakonnice Reguly S. Basilego Bogu stworczy swemu służyły. Lecz od ktorych Nieprzyacioł z gruntu wywrocona: y sad na potym za pamięci niedawney na swych zagrzebionych od ruin fundamentach nosiła”¹²).

По-третє, наявний у Холмі в часах Я. Суші чудотворний образ Пресвятої Богородиці намалював євангеліст Лука та доставив до Холма той же київський князь Володимир Святославич („О Тым S. Obrazie ta była nieodmienna ludzi starych powiesc z Xiąg starodawnych słowieńskich wyczerpiona: iż iest od Lukaszа S. Ewangelisty malowanym która traditią to samo stwierdza iż Obrazowi Rzymskimu Mariae Maioris, od Lukaszа S. Malowanemu iest podobnym. [...] Jakim więc sposobem ten kleynot do Chełma zawitał ta była y iest od lat czterdziestu kilku szędziwego głosu ludzi niepodeyrzanych y pamięć Oycow swoich wznawiających powieść. Iż go z drugiemі skarbami y kleynotami Duchownemi z Konstantynopola od Greckich Cesarow zostawszy Chreścianinemi iak oby w podarkach wywiozł X. Ruskie Włodzimierz Basili na krzcie mianowany”¹³).

Таким чином, проступає комплексне уявлення Я. Суші про ранню історію Холма, ключовим моментом якої є діяльність Володимира Святославича, що виступає фундатором двох храмів та приносить чудотворну ікону Богородиці.

¹¹ З ідентифікацією цієї споруди в історіографії є певні труднощі, адже ні з Галицько-Волинського літопису, ні з інших джерел не відомо, що у Холмі коли-небудь існувала церква з такою присвятою. Тож досить актуальним є припущення краківського дослідника Петра Красного, який вважає, що під церквою св. Василя Великого Я. Суші слід розуміти згадану у Галицько-Волинському літописі церкву св. Івана Златоуста (P. Krasny, *O najdawniejszych badaniach archeologicznych w Polsce. Wykopaliska w Chełmie w 1640 roku*, Historyka, Kraków 1997, t. 27, s. 114).

¹² J. Susza, *Phoenix tertiato redivivus*, s. 47, 48.

¹³ Ibidem, s. 50, 51.

Тому, що така історіографічна версія потрапила на сторінки праці єпископа, видається, не в останню чергу сприяла і політична ситуація кінця XVI – першої половини XVII ст. у Речі Посполитій. Прийняття Берестейської унії та релігійні суперечки, що розгорнулися після цього, не обійшли стороною Холмську землю. Православний єпископ Холмський і Белзький Діонісій Збіруйський був одним із дев'яти церковних сановників, що підписали та скріпили печатками акт проголошення унії Руської Церкви з Апостольським Престолом у Бресті 8/18 жовтня 1596 р.¹⁴ І хоча певний час холмська шляхта демонструвала байдужість у справі унії¹⁵, від 30-их років XVII ст. починають виникати конфлікти на релігійному ґрунті. Це припадає на період правління у Холмі єпископа Мефодія Терлецького (1630-1649)¹⁶. Слід зазначити, що на елекційному сеймі у Варшаві 1632 р. були проголошені „Статті заспокоєння грецької релігії”, підтверджені привілеєм новообраного короля Владислава IV 14 березня 1633 р., які зафіксували право на існування в Речі Посполитій незалежної від Риму Православної Церкви¹⁷. Відразу ж після цього обрано нових православних ієрархів, у тому числі православним єпископом Луцьким обрано Олександра Пузину, якому водночас підпорядковувалась Холмська православна єпархія. Православним мали повернути і визначену кількість храмів. Так в актовій книзі Луцького гродського суду вже того ж 1632 р. у списку місцевостей, де знаходились такі споруди, названо: Люблін, Красностав, Холм, Белз, Грубешів, Городло, Грабовець, Бузьк, Сокаль, Ратно, Тишовець, Любомль та ін.¹⁸ Це стало каталізатором посилення протистояння на релігійному ґрунті.

М. Терлецький, вступаючи на престол холмської уніатської єпархії, мав уже місіонерський досвід у південнослов'янських країнах та був зрілим і досвідченим діячем¹⁹. Тож коли в березні 1636 р. до Холма з'явилися королівські емісари, що мали врегулювати стосунки між уніатами і православними та передати православній общині міста Успенську церкву, М. Терлецький, як пише В. Площанський – „напавъ съ толпою на Успенскую церковь, собственноручно отбилъ у дверей висячій замокъ, избилъ до крови находившихся при церкви

¹⁴ Б. Гудзяк, *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*, Львів 2000, с. 349.

¹⁵ A. Gil, *Prawosławna eparchia*, s. 93.

¹⁶ В. Площанській, *Прошлое Холмской Руси по архивнымъ документамъ XV–XVII в. и др. источникамъ*, Вильна 1901, т. 2, с. 3.

¹⁷ Н. Яковенко, *Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття*, Київ 1997, с. 144.

¹⁸ В. Площанській, *Прошлое Холмской Руси*, т. 2, с. 12.

¹⁹ Докладніше про біографію М. Терлецького див.: А. Петрушевичъ, *Холмская єпархія и святители ея по 1866 годъ*, Львовъ 1867, с. 41-54; В. Площанській, *Прошлое Холмской Руси*, т. 2, с. 3-52; *Terlecki Metody, Encyklopedja Kościelna*, Warszawa 1905, t. 28, s. 411-414.

степенныхъ православныхъ мѣщанъ, изранилъ, вырывая имъ бороды и проч., затѣмъ насильно отнялъ у нихъ церковь и подчинилъ ее своей власти”, що зафіксовано у актових книгах Холмського гродського суду²⁰. Між уніатами та православними виникає ряд кривавих сутичок. У 1636 р. православні жителі села Машова напали на почет єпископа М. Терлецького й побили його слуг та помічників²¹. Роком пізніше відбулась сутичка у с. Парчеві між православними та уніатами²². Дії самого М. Терлецького не відзначались особливою толерантністю – у 1638 р. він ув'язнив одного зі своїх парафіяльних священників через те, що його парафіяни були „заражені схизмою”²³. 1637 р. під час відвідин православним митрополитом Петром Могилою Холма, М. Терлецький не виявив ніякого бажання з ним порозумітися, силою змусивши покинути першого межі своєї єпархії²⁴. Я. Суша у своєму донесенні до Римської конгрегації пропаганди віри описує активну діяльність єпископа, перераховуючи церкви, які йому вдалося відібрати від православних у Холмі, Красноставі, Тишовцях, Парчеві, Грубешові та інших містах²⁵.

Втім, як зазначає польський дослідник Анджей Гіль, у 30-40-их роках XVII ст. холмське уніатське духовенство мало напружені стосунки не лише з православними конкурентами, а й з холмським римо-католицьким єпископом, тож популяризація культу Холмської Богородиці була способом популяризації та захисту самої Унії²⁶.

Важливим досягненням стало відкриття у 1639 р. на базі уніатської монастирської школи в Холмі нового навчального закладу – гімназії, для якої М. Терлецький виклопотав спеціальну буллу Папи Урбана VIII²⁷. Сюди ж викладати був запрошений з Вільни Я. Суша.

Одним із яскравих епізодів у справі поширення унії на теренах Холмської єпархії стало проголошення місцевої давньої ікони Холмської Богородиці чудотворною, що відбулося 22 липня 1646 р.²⁸ З цієї ж нагоди було опубліковано і першу редакцію „Phoenix redivivus”.

²⁰ В. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, т. 2, с. 18.

²¹ *Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией (надалі: АВАК)*, Вильна 1896, т. 23, Акты Холмського гродського суда, с. 118.

²² *Ibidem*, с. 134.

²³ В. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, т. 2, с. 13.

²⁴ *Ibidem*, с. 15.

²⁵ *De laboribus unitorum, promotione, propagatione, et protectione Divina unionis ab initio ejus usque ad haec tempora Jacobi Susza Episcopi Chełmensis anno Dni 1664*, w: M. Harasiewicz, *Annales Ecclesiae Ruthene*, Leopoli 1862, s. 324-328.

²⁶ А. Gil, *Geneza nowożytnego kultu*, s. 108.

²⁷ В. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, т. 2, с. 44-50.

²⁸ J. Stefański, *Z dziejów kultu*, s. 281.

Дещо раніше М. Терлецький долучився до популяризації іншої ікони – святині уніатської Церкви – Жировицької ікони Богородиці. Як видно зі збереженого у Львівському історичному архіві т. зв. Рукопису Льва Кишки, 1644 р. М. Терлецький відправився до Риму, де мав аудієнцію у Папи Римського. Єпископа зарахували до придворних прелатів понтифіка; повертаючись додому, він отримав моці святих та білу тканину епоміду з папськими гербами; і, що особливо для нас важливо, перебуваючи у вічному місті, М. Терлецький виклопотав для чудотворної ікони Богородиці в Жировицях якнайповніший відпуст („Porro pro Zyrovicensi loco Virginis Mariae thaumaturgae sacro perpetuam et plenariam indulgentiam”)²⁹.

Сама поява цієї ікони своєю феєричністю заслуговує на окрему увагу. Про її появу розповідає ректор (у 60-х роках XVII ст.) Києво-Могилянського колегіуму Іоаникій Галятовський, у своєму творі „Небо новое”, надрукованому 1665 р. у Львові: „В князствѣ Льтовскомъ, в(ъ) повѣтѣ Слоним(ъ)скомъ, есть мѣстце, названое Жыровичи ѡ(т) жыру, то есть покарму, котрѣй тамъ пра(д) тым(ъ) звѣри дикіи на пуци мѣли. На той пуци, пасучи быдло, пастушкове ѡбачили на деревѣ свѣтлост(ь) великую, на кшталтѣ огня палаючого. Пришед(ъ)ши тамъ, знашли образъ пречи(с)тои двы бцы, на деревѣ стоячый и на кшталтѣ променеи солнечныхъ польскующыйся, который взявши, принесли до пана своего на имя Алезандра Солтана, по(д)скарбного литовскогѡ”³⁰.

Таким чином, у діяльності М. Терлецького і спеціально для нас цікавого Я. Суші можна простежити тенденцію до пошуку аргументів релігійного характеру для пропаганди Унії. Згодом у своєму творі „De laboribus unitorum, promotione, propagatione, et protectione Divina unionis” (1664 р.) Я. Суша має змогу стверджувати, що „сама св. Діва захищає розірвану Унію”³¹.

Відтак, можна ствердити, що викладені у „Phoenix redivivus” аргументи історичного характеру мали переконувати у прадавності саме Уніатської Церкви в Холмі, на відміну від Православної, яка, на думку уніатів, з’явилася щойно лише внаслідок розколу 1054 р. Наголошення Я. Суші на 1001 р., як даті спорудження холмського кафедрального собору, таким чином, слід розглядати як аргумент появи церковної організації у Холмі ще за часів Унії (до розколу 1054 р.), а, отже, безпідставності претензій православних (схизматиків) на отримання тут певних володінь за привілеєм 1633 р., що було особливо актуально на момент написання та першої публікації (1646 р.) означеної праці єпископа. Воло-

²⁹ Центральний державний історичний архів у Львові (надалі: ЦДІА, м. Львів), ф. 201 (Греко-католицька митрополічна консисторія, м. Львів), оп. 46, спр. 413, арк. 458.

³⁰ І. Галятовський, *Небо новое*; І. Галятовський, *Ключ розуміння*, Київ 1985, с. 294.

³¹ „Haec autem quis non videret ss. virginem quasi in campum pro defendenda discendisse unione” (*De laboribus unitorum*, s. 345).

димир Святославич виявився надзвичайно зручним для Я. Суші персонажем для підтвердження саме такого погляду на історичну правду.

Як це не дивно, але саме ці історичні перекази майже триста років по тому стали аргументом у руках російської історіографії, яка намагалася історично легітимізувати правління Російської імперії на цих теренах. Так, зокрема, російський дослідник XIX ст. Григорій Хрущевич писав: „Что холмская Русь – въ древности страна бужанъ и дулебовъ – была страна искони русская, а со времени введе- ния въ оной христіанства – православная, это въ настоящее время не подлежит ни малѣйшему сомнѣнію [...] Иначе, впрочемъ, и не могло быть”³². Відповідним чином він інтерпретує й історичні перекази Я. Суші: „Итакъ, Яковъ Суша, обосно- вывая свои выводы на данныхъ, которыя он узналъ от части изъ преданій, от части же изъ устъ тѣхъ, которые почерпнули свѣдѣнія свои о Холмѣ изъ ис- торическихъ памятниковъ – старинныхъ любомльскихъ пергаменныхъ книгъ – считаетъ Холмъ, очевидно, городомъ, существовавшимъ до Владиміра св., при которомъ построены были здѣсь двѣ церкви и который городъ этотъ укрѣпилъ. [...] Само собою разумѣется, что все это не могло быть довершено Владиміромъ св. одновременно съ основаніемъ города; а потому основаніе г. Холма необходи- мо отнести къ временамъ болѣе раннимъ – быть можетъ даже, какъ мы замѣти- ли выше, къ временамъ, предшествовавшимъ основанію Русскаго государства. Построеніе же церквей въ г. Холмѣ Владиміромъ св. подтверждается еще и тѣмъ общимъ соображеніемъ, что такъ какъ нынѣшня холмская область во време- на Владиміра св. входила въ составъ русскаго княжества, то несомнѣнно и въ городахъ этой области он строилъ церкви, опредѣлялъ къ нимъ священниковъ, снабжалъ ихъ богослужебными книгами, церковною утварью и иконами, подо- бно тому, какъ это он дѣлалъ во всемъ своемъ обширномъ государствѣ послѣ принятія христіанства, стремясь къ быстрому и повсемѣстному насажденію на Руси новой истинной вѣры”³³.

Подібним чином використовували працю Я. Суші Антон Будилович та не- знаний на ім'я автор книги „Городъ Холмъ и его древняя святыня чудотворная икона Божіей Матери” та інші російські автори³⁴. Симптоматичною є оцінка А. Будиловичем історичних свідчень уніатського єпископа про діяльність Во- лодимира Святославича у Холмі: „Всѣ эти, сообщенные Сушею о св. холмской иконѣ и церкви свѣдѣнія, не противорѣчатъ общему ходу историческихъ со- бытій того времени”³⁵.

³² Г. Хрущевичъ, *Городъ Холмъ*, с. 13.

³³ *Ibidem*, с. 16-17.

³⁴ А. Будиловичъ, *Чудотворная икона пресвятой Богородицы въ г. Холмѣ*, в: *Памятники русской старины въ западныхъ губернияхъ*, вып. 7, *Холмская Русь*, с. 63-86; *Городъ Холмъ и его древняя святыня чудотворная икона Божіей Матери*, Варшава 1882.

³⁵ А. Будиловичъ, *Чудотворная икона*, с. 69.

У 1940-их роках історичні свідчення Я. Суші стали аргументами для українських діячів у Холмі. Упорядник „Провідника по святій Даниловій Горі в Холмі” писав: „Доба заложення міста Холма відноситься до глибокої старовини. Збереглися про це такі народні перекази. Передають, що місто було зalone ще в глибоку старовину біля ріки Дарці, яка тепер не існує, під горою, покритою густим лісом. Другий переказ каже, що Холм був зalone київським князем св. Володимиром, ще до хрещення киян. Цей переказ підтверджує також, що св. Володимир збудував у Холмі Собор Пречистої”³⁶. Не викликає сумнівів, що ці та інші аргументи були йому потрібні лише для того, щоб ствердити: „Холмський кафедральний Собор завсіди був власністю українців, і ніколи не був польський”³⁷. Такі аргументи й ґрунтовані на них висновки, очевидно, були спрямовані до німецької окупаційної адміністрації, від якої українська громада міста домагалась передачі собору Різдва Богородиці.

Історіографічна доля історичних свідчень Я. Суші є яскравою ілюстрацією зв’язку політичних прагнень та традиційних методів написання історії. Симптоматичним є використання одного і того ж історичного персонажа (Володимира Святославича), діяльність якого, залежно від *a priori* прийнятого погляду була доказом споконвічності Унії у Холмі, або ж навпаки – православ’я та російської державності. Потреби традиційної історіографії так чи інакше визначали підбір джерел та спосіб їх тлумачення для створення „історично правдивого” наративно-подієвого викладу.

³⁶ Провідник по Святій Даниловій Горі в Холмі, с. 3.

³⁷ Ibidem, с. 6.

Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku

Zbiór studiów

Redakcja
Andrzej Gil

IESW
INSTYTUT EUROPY
ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Lublin 2005

Spis treści

Od Redaktora	5
<i>Володимир Александрович</i> Мистецтво східних церков у Польщі XVI-XVIII століть. Вступ (український досвід)	7
<i>Олександр Баран</i> Холмський єпископ Яків Суша – дослідник минувшини Холмської землі ...	21
<i>Witold Bobryk</i> Praktyka sprawowania mszy świętej czytanej na terenie unickiej eparchii chełmskiej u schyłku XVIII wieku	31
<i>Михайло Довбищенко</i> Римо-католицьке суспільство Волині та Уніатська Церква кінця XVI – першої половини XVII ст.	37
<i>Ołeh Duch</i> Monastycyzm żeński w eparchiach lwowskiej i przemyskiej XVII i XVIII wieku w historiografii	55
<i>Andrzej Gil</i> Kult Jozafata Kuncewicza i jego pierwsze przedstawienia ikonowe w Rzeczypospolitej (do połowy XVII wieku). Zarys problematyki	65
<i>Сергій Горін</i> Чернецтво Східного обряду на українських землях у другій половині XVI – першій половині XVII ст.: ідеал і реалії (на прикладах волинських монастирів)	73
<i>Tomasz Kempa</i> Czy męczeńska śmierć arcybiskupa Jozafata Kuncewicza przyczyniła się do rozwoju unii brzeskiej na obszarze archidiecezji połockiej?	93

Валентина Лось

Уніатське духовенство Правобережної України першої третини XIX ст.:
міжконфесійні конфлікти за майно та паству 107

Оксана Михед

Два твори, представлені на захист православних
на сеймах 1632-1633 рр.: основні ідеї та проблематика 123

Юрій Пискун

Слуцкая живопись в контексте религиозной
и культурной ситуации Слуцкого княжества XVI-XVIII вв. 141

Наталля Поляк

Барацьба за Беларускаю праслаўную епархію (1686-1772)..... 161

Наталія Сінкевич

Домініканський орден і реалізація унійних проєктів на Русі 169

Ігор Скочиляс

Киевохристиянський етос, руський регіональний партикуляризм
та латинська культура Речі Посполитої (Історіографічні перспективи
студіювання релігійної програми Унійної Церкви нового часу
на прикладі Холмської епархії) 177

Василь Слободян

Книга запису присяг священників єпископа Атанасія Пакости 197

Raweł Sygowski

Zagadki cerkwi w Hrebennem – uwagi do problematyki badawczej
kultury religijnej kręgu Kościoła wschodniego diecezji chełmskiej 205

Наталья Трифонова

Православное искусство Могилевщины XVI-XVIII вв.
Некоторые аспекты 225

Леонід Тимошенко

Ставропігія церковних братств і генеза Берестейської унії 237

Dorota Wereda

Cerkiew unicka jako element pogranicza kultur
na terytorium województwa brzeskiego w XVIII wieku 251

Дмитро Заєць

Львівський собор 1629 р. – втрачена можливість примирення. 265